

Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerinin Doktora Programlarının Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Doctoral Programmes of Turkey and Some European Countries

Nezahat Güçlü², Gülşen Yılmaz³

Öz

Son yıllarda yükseköğretimde tartışılan konulardan biri de doktora eğitimidir. Bu tartışmaların ortaya çıkmasındaki temel etkenlerin başında akademik kariyer sürecinin ilk basamağı olarak görülen doktora eğitime olan talebin artması söylenebilir. Türkiye’de her alandaki hızlı değişimden yükseköğretim de payını almaktadır. Bu değişim yaşanırken yükseköğretimde büyümeyi sürdürmek amacıyla öğretim üyesi yetiştirmek için politikalar ortaya konulmalıdır. Doktora eğitimi de öğretim üyesi yetiştirmenin ilk basamağını oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı bazı Avrupa ülkelerinin eğitim sistemlerini, doktora programları giriş koşulları, tez danışmanlığı, doktora süresi, doktora derecesini verme yetkisi açısından incelemek ve karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmaktır. Çalışmada, nitel araştırma modellerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda ülkelerarası karşılaştırmalı eğitim araştırmasıdır. Doktora programlarına ilişkin veriler, incelenen ülkelerin eğitim bakanlıklarına ait resmi web sitelerinde yer alan verilerden, ulusal ve uluslararası rapor, belge, yönetmelik ve yönergelerden elde edilmiştir ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Türkiye ile çalışma grubuna dahil edilen ülkelerin karşılaştırmalı analizi sonucunda Türkiye’de doktora eğitiminin diğer ülkelere göre daha geç bir yaşta tamamlandığı, Türkiye’deki ALES’e benzer merkezi bir sınav uygulamasının diğer ülkelerde bulunmadığı saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yükseköğretim, doktora eğitimi, karşılaştırmalı eğitim

Abstract

One of the topics discussed in higher education in recent years is doctoral education. One of the main factors in the emergence of these debates is the increase in the demand for PhD education, which is seen as the first step of the academic career process. The rapid changes in every area in Turkey are the share of higher education as well. While this change is experienced, policies to train faculty members to sustain growth in higher education. Doctoral education is important as it constitutes the first step of training faculty members. The aim of this study is to examine systems of European countries and to make a comparative evaluation in terms of the admission to doctoral programs, the thesis advisory, the duration of the program, the authority to give the doctorate degree. In this study, a qualitative research model was used as a research model. This study is also cross-national comparative education research. The data related to the doctoral programmes are obtained from the official websites of the education ministries of the countries, national and international reports, documents, regulations and directives are examined comparatively. As a result of the comparative analysis between Turkey and the countries included in the working group; doctoral education in Turkey was completed at a later age than in other countries; a central exam application like ALES in Turkey is not available in other countries.

Keywords: Higher education, doctoral education, comparative education

Gönderim Tarihi (Received): 02.12.2018

Kabul Tarihi(Accepted): 21.04.2019

¹ Bu makale daha önce 01-04 Kasım 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen 9. Uluslararası Eğitim yönetimi Forumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Ankara, nguclum@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5345-0003

³ Dr., Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan, gulsendanaci7@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8505-0714

Giriş

Doktora, lisansa dayalı en az altı veya yüksek lisans veya eczacılık veya fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir (Yükseköğretim Kanunu, 1981). Doktora programının amacı; öğrenciye, bağımsız araştırma yapma, bilimsel olayları geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli adımları belirleme yeteneği kazandırmaktır (Gazi Üniversitesi, 2017). Doktora eğitimi ile ilgili olarak, doktora eğitiminde öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar, tez danışmanından beklentileri, tez danışmanlarının araştırma görevlisi yetiştirmedeki rolleri, öğretim üyesi yetiştirmenin planlanması gibi konularda çeşitli konularda araştırmalar (Aslan ve Karagül, 2016; Balcı, 2013; Çoruk, Çağatay ve Öztürk, 2016; Güner, 2006; İpek Akbulut, Şahin ve Çepni, 2013; Karadağ ve Özdemir, 2017; Karaman ve Bakırcı, 2010; Limon ve Durnalı, 2017; Özmen ve Güç, 2013; Sezgin, Kılınç ve Kavgacı, 2012; Şen, 2013) yapılmıştır. Diğer yandan Bologna Sürecinde üçüncü aşama olarak kabul edilen doktora, Avrupa Birliği'nin [AB] Avrupa Araştırma Alanını oluşturmayı hedefleyen AB politikasının ve Horizon 2020 ve Erasmus + gibi hibe programlarının önemli bir parçasıdır (Avrupa Araştırma Üniversiteleri Birliği-League of European Research Universities [LERU], 2016). Doktora mezunları, bir uzmanlar heyeti (tez jürisi, tez izleme komitesi vb.) tarafından değerlendirilen bilgiye önemli bir özgün katkı sağlamalıdır. Bu anlamda doktora eğitimi, derin ve titiz analizin gerekli olduğu kamu ve özel sektörlerde araştırma ve eğitimin ötesinde rol alanlara yönelik mükemmel bir eğitimidir (LERU, 2010). Doktora adaylarına iyi bir danışmanlık yapılması, özgün araştırmalar yapması ve gerekli nitelikleri ve becerileri kazanması sağlanmalıdır. Bu beceriler/nitelikler doktora çalışanını/mezunlarını üç tamamlayıcı alanda etkinleştirmeli ve geliştirmelidir (LERU, 2016):

1. Yeterlilik: Bir disiplin içinde ve disiplinler arasında araştırma yapmak ve anlamak için belirli uzmanlık, bilgi, teknoloji ve yöntem edinmek.
2. Başarı: Kişisel etkililik, zaman, proje ve öz-yönetim kazanma, problem çözme tutumu geliştirme ve liderlik rolünü üstlenmek.
3. İlişki: Ekip çalışması tutumunu geliştirmek, uzmanlarla ve uzman olmayanlarla işbirliği yapmak ve iletişim kurmak.

Doktora eğitimi vermek üniversite olabilmek için gerekli bir koşul olup üniversiteyi üniversite yapan öğedir ve gelecek kuşak bilim adamlarını yetiştirerek üniversitenin yaşamasını sağlayan bir etkinliktir (Rosovsky, 1992). Doktora eğitimi, güçlü bir araştırma kültürü olan bölümler ve fakültelerde yapılmalıdır. Çoğu öğretim elemanı araştırmada aktif olmalı ve üniversitenin yanı sıra rekabetçi dış kaynaklar tarafından finanse edilen güçlü araştırma programlarına katılmalıdır (LERU, 2016). Doktora programları, dünya ölçeğinde bilimde en üst dereceyi ifade eder. Akademik kariyer sürecinin ilk basamağı olarak görülen doktora eğitimine olan talep artmaktadır. Bunun nedeni yükseköğretimdeki belli pozisyonlar veya hükümet ve endüstrideki araştırma pozisyonları için genellikle doktora derecesi gerekli olması olabilir (Balcı, 2013; Avrupa Komisyonu-European Commission [EC], 2018d). 1980'lerden bu yana yılda yaklaşık Almanya'da 25.000, İngiltere'de 14.000 ve Fransa'da da 11.000 doktora derecesi verilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde [ABD], 25 yaşın üzerindeki tüm vatandaşların yaklaşık % 1.2'sinde doktora derecesi bulunmaktadır. Almanya için aynı oran %1.8'dir (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı-Organization for Economic Co-operation and Development [OECD], 2002). OECD'ye (2016) göre 42 ülke içinde en fazla sayıda doktora mezununa sahip ülke ABD'dir. İkinci sıradaki Almanya 28.147, üçüncü sıradaki Birleşik Krallık 25.020 mezun vermiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen diğer ülke Hollanda ise 4.528 doktora mezunu ile on ikinci sırada yer almıştır. Türkiye 4.516 doktora mezunu ile en fazla sayıda doktora mezunu sahibi on üçüncü ülke olmuştur. Sırasıyla Suudi Arabistan (329), Letonya (264), Estonya (213), Kosta Rika (103) ve Lüksemburg (82) en az sayıda doktora mezunu veren ülkeler olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Doktora Mezunu Sayısına Göre Ülkelerin Sıralaması (2016-2017)

Sıra No	Ülke	Doktora mezunu sayısı
1	ABD	67.499
2	Almanya	28.147
3	Birleşik Krallık	25.020
4	Japonya	16.039
5	Fransa	13.729
6	Güney Kore	12.931
7	İspanya	10.889
8	İtalya	10.678
9	Avustralya	8.400
10	Kanada	7.059
11	Meksika	5.782
12	Hollanda	4.528
13	Türkiye	4.516
14	Portekiz	4.008
15	İsviçre	3.847
16	Endonezya	3.591
17	İsveç	3.584
18	Polonya	3.376
19	Belçika	2.581
20	Çek Cumhuriyeti	2.484
21	Rusya	2.223
22	Avusturya	2.207
23	Slovakya	2.182
24	Danimarka	2.126
25	Arjantin	2.088
26	Güney Afrika	2.060
27	Finlandiya	2.013
28	İrlanda	1.738
29	Yunanistan	1.601
30	İsrail	1.546
31	Norveç	1.442
32	Yeni Zelanda	1.414
33	Macaristan	1.154
34	Slovenya	1.003
35	Şili	606
36	Litvanya	411
37	Kolombiya	356
38	Suudi Arabistan	329
39	Letonya	264
40	Estonya	213
41	Kosta Rika	103
42	Lüksemburg	82

Not.* “*Science, Technology and Innovation Outlook 2016*” OECD, 2016’den uyarlanmıştır.

Doktora mezunların tüm nüfusa oranına bakıldığında 323 milyon kişinin yaşadığı ABD’de doktora mezunlarının tüm nüfusa oranının %2.1 ve 126 milyon nüfusa sahip Japonya’da doktora derecesine sahip olanların tüm nüfusa oranının %1.26 olduğu Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2

Doktora Mezunlarının Toplam Nüfusa Oranına Göre Ülkelerin Sıralaması (2016-2017)

Sıra No	Ülke	Doktora mezunu sayısı	Nüfus (milyon)	Doktora mezunlarının tüm nüfusa oranı (%)
1	Güney Kore	12.931	24.894	5.19
2	Slovenya	1.003	2.065	4.85
3	İsviçre	3.847	8.373	4.6
4	Slovakya	2.182	5.430	4.01
5	Portekiz	4.008	10.325	3.88
6	Birleşik Krallık	25.020	65.595	3.81
7	Danimarka	2.126	5.728	3.71
8	Güney Afrika	2.060	56.015	3.68
9	Finlandiya	2.013	5.495	3.66
10	İrlanda	1.738	4.755	3.65
11	İsveç	3.584	9.923	3.61
12	Avustralya	8.400	24.210	3.46
13	Almanya	28.147	82.348	3.4
14	Yeni Zelanda	1.414	4.693	3.01
15	Norveç	1.442	5.234	2.75
16	Hollanda	4.528	17.030	2.65
17	Avusturya	2.207	8.736	2.52
18	Çek Cumhuriyeti	2.484	10.566	2,35
19	İspanya	10.889	46.484	2.34
20	Belçika	2.581	11.331	2.27
21	ABD	67.499	323.405	2.1
22	Fransa	13.729	66.859	2.05
23	Kanada	7.059	36.264	1.95
24	İsrail	1.546	8.546	1.8
25	İtalya	10.678	60.627	1.76
26	Estonya	213	1.315	1.61
27	Yunanistan	1.601	10.775	1.48
28	Litvanya	411	2.868	1.43
29	Lüksemburg	82	582	1.4
30	Letonya	264	1.959	1.34
31	Japonya	16.039	126.994	1.26
33	Macaristan	1.154	9.814	1.17
34	Polonya	3.376	37.970	.88
35	Türkiye	4.516	79.512	.52
36	Arjantin	2.088	43.847	.47
37	Meksika	5.782	127.540	.45
38	Şili	606	17.909	.33
39	Kosta Rika	103	4.857	.21
40	Rusya	2.223	144.332	.15
32	Endonezya	3.591	261.115	.13
41	Suudi Arabistan	329	32.275	.1
42	Kolombiya	356	48.461	.07

Not.* "Science, Technology and Innovation Outlook 2016," OECD, 2016 ve "Population total," World Bank, 2017'den uyarlanmıştır.

Doktora mezunlarının genel nüfusa oranına göre sırasıyla Güney Kore (%5.18), Slovenya (%4.85), İsviçre (%4.6), Slovakya (%4.1) ve Portekiz (%3.08) ilk beş sırada yer almışlardır. Bu araştırma kapsamında incelenen ülkelerden Birleşik Krallık (%3.81) altıncı, Almanya (%3.40) on üçüncü ve Hollanda (%2.65) ile on altıncı sırada yer almıştır. Tablo 2'de doktora mezunlarının toplam nüfusa oranına göre yapılan sıralamada Türkiye'nin (%.52) otuz beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu

oranının yaklaşık Türkiye ile aynı nüfusa sahip Almanya'ya göre göre çok düşük olduğu görülmektedir.

Yükseköğretim kurumları; kendilerinin ve yeni kurulmuş ve kurulacak diğer yükseköğretim kurumlarının ihtiyacı için yurt içinde ve dışında, kalkınma planı ilke ve hedeflerine ve Yükseköğretim Kurulunun [YÖK] belirteceği ihtiyaca ve esaslara göre öğretim elemanı yetiştirmektedirler (Yükseköğretim Kanunu, 1981). Türkiye'de YÖK (2019a) verilerine göre toplam 129 devlet üniversitesi bulunmaktadır. Bu kurumlara kayıtlı 6.963.903 öğrenci öğrenim görmekte iken 141.470 öğretim elemanı bu üniversitelerde görev yapmaktadır. Öğrenci başına .2 öğretim elemanı, öğretim elemanı başına 49.22 öğrenci düşmektedir. OECD (2018) ülkelerinde devlet üniversitelerinde öğretim elemanı başına 15 öğrenci düşmektedir. Bu oran temel alındığında ve Tablo 2'deki oranlar göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'de yaklaşık 325 bin yetmiş öğretim elemanına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Yeterli sayıda doktora mezunu verilemiyor olması akademik insangücü yetiştirme ve istihdamı açısından çok önemli bir sorun teşkil etmektedir (Bircan, 2007; Köksoy 1998; Korkut, 2001; Tural, 2007). Eğitim girdilerinin başında öğrenciler gelirse ondan sonraki temel girdi de öğretim üyesidir. Bu nedenle Türkiye'nin rekabet gücünün sürekliliğinin sağlanması için, üniversitelerin geliştirilmesi öğretim üyesi kaynağının artırılması gerekmektedir (Bircan, 2007). Öğretim üyesini de artırmanın yolu doktoralı mezun sayısını artırmaktan ve onları yetiştirmekten geçmektedir. Özer (2011), yükseköğretimde doktora eğitime yatırım yapma ve yükseköğretimde büyümeyi sürdürmek amacıyla öğretim üyelerinin gelişimi için bazı politikalar üretme zorunluluğu bulunduğu belirtmektedir.

Yükseköğretim Kanunu'na (1981) göre Türkiye'de doktora ile ilgili esasları tespit etmek Üniversitelerarası Kurulun görevleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda her ülkenin doktora eğitimi yapmaya yetkili kurumlar, doktora programının süresi, ortalama bitirme yaşı, başvuru sürecinde adaylarda aranılan şartlar, mezuniyet şartları gibi konularda farklılaştığı gözlenmektedir. Örneğin, Balcı (2013), ABD üniversitelerinde doktora programlarına başvuruda genelde aşağıdaki ölçütleri şöyle sıralamıştır:

- Başvuru sahibinin ilgilendiği konuları, eğitimsel ve kişisel gelişimini, deneyimlerini, doktora çalışması ile ilgili olumlu ve olumsuz yönlerini ve gelecek kariyer hedefini anlatan 1.000 – 2.1 kelimelelik niyet mektubu
- Lisans ve yüksek lisans not çizelgeleri (transkript). Bu çizelgelerin kapalı, mühürlü ve imzalı bir zarfla iletilmesi gerekir.
- Başvuru sahibinin akademik ve mesleki becerilerini, karakter özelliklerini açıklayan üç referans mektubu. Bu mektuplardan ikisinde başvuru sahibinin liderlik özellikleri veya liderlik potansiyeline ilişkin bilgi verilmelidir.
- Son beş yıl içerisinde alınmış olan GRE (Graduate Record Examination), MAT (Miller Analogies Test) ve GMAT (Graduate Management Admission Test) puanları. Bu puanlar üniversitelere göre değişiklik gösterir.
- Özgeçmiş
- 3.0 ortalama (üniversitelere göre değişebilir)
- Yüksek lisans diploması (Bazı üniversiteler eğitimle ilgili alanlarda mesleki deneyim de istemektedir).
- Başvuru formu
- Başvuru ücreti

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma da farklı ülkelerin doktora programları bağlamında eğitim sistemlerinin karşılaştırılması açısından anlamlı ve önemlidir. Bu çalışmanın amacı akademik kariyer sürecinin ilk basamağı olarak düşünülen doktora eğitimi açısından Türkiye, Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda eğitim sistemlerini incelemektir. Türkiye'de doktora eğitime ilişkin yerli alanyazında doktora eğitiminde öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar, tez danışmanından beklentileri, tez danışmanlarının araştırma görevlisi yetiştirmedeki rolleri, öğretim üyesi yetiştirmenin planlanması gibi konularda araştırmalara

rastlamak mümkündür. Ancak farklı ülkelerdeki doktora eğitimi ile Türkiye'deki doktora eğitimi karşılaştıran araştırma sayısı sınırlıdır. Bu açıdan bu çalışmanın alanyazına sağlaması beklenmektedir. Farklı ülkelerin özellikle de dünya sınıfı üniversite (World Class University) sıralamalarında öne çıkan ülkelerin doktora eğitiminden yararlanılarak, Türkiye'de de bazı düzenlemeler yapılabilir. Bu çalışmada, bu bağlamda politika yapıcılara öneriler getirilmesi hedeflenmiştir. Dolayısıyla karşılaştırmalı eğitim çalışması olan bu çalışmanın da bu boyutta katkı getirmesi beklenmektedir.

Yöntem

Araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizine aşağıda değinilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Çalışmada araştırma modeli olarak nitel araştırma modellerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda ülkelerarası (crossnational) karşılaştırmalı eğitim araştırması olup, seçilen ülkelerin doktora programları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalı eğitim, çeşitli yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır, ancak tanımların ortak noktası başka bir eğitim sistemindeki verilerin kullanılmasıdır. Karşılaştırma nerede ve ne konumda olduğunu gösteren bir kriterdir (Ültanır, 2000). Getao (1996), karşılaştırmalı eğitimi eğitim sistemleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamaya çalışan disiplin olarak tanımlamıştır. Bereday (1964), "Karşılaştırmalı Eğitim Metodu" isimli eserinde karşılaştırmalı eğitimi, eğitim sistemleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamak olarak tanımlamaktadır.

Noah ve Eckstein (1969) karşılaştırmalı eğitimi şu şekilde tanımlamışlardır: Karşılaştırmalı eğitim, farklı ülkelerde eğitime uygulanan sosyal bilimlerden gelen bakış açılarından ve veri toplama daha fazlasıdır. Karşılaştırmalı eğitim alanı, en iyi sosyal bilimler, eğitim ve uluslararası araştırmanın kesişim noktası olarak tanımlanır. Karşılaştırmada amaç benzerlik ya da ayrılıkları göstermek yanında açıklamak, ikna etmek ya da bilgilendirmek; eğitim sistemlerine, sorunlarına ve etkinliklerine ilişkin geçerli bilgiler elde etmek; yerel ulusal ve uluslararası bir konu üzerinde, bir dizi hipotezi, gerekli yöntem ve teknikleri, yorum için gerekli esasları ve sonuçları geliştirmek, eğitime etkin olan etmenlerin, çeşitli ülkelerdeki evrimini ve görünümünü inceleyerek, eğitim politikasının saptanmasına yardım edecek görüşü kazandırmak; bir ülkenin kendi eğitim sistemini geliştirmesi için kuramsal ve uygulamalı olarak katkıda bulunmaktır. Bu alanın ayrıca, kültür ufkunu geliştirmek, uluslararası gerginliği azaltmak, eğitimi bilim ve kültür süreci olarak zenginleştirmek, uluslararası anlayışa katkıda bulunmak ile diğer ülkelerle dostça ve açık bir iletişim kurmak gibi amaçları da vardır (Balcı, 2013; Noah, 1984; Ruscoe ve Nelson, 1964'den Akt. Demirel, 1996). Farklı ülke eğitim sistemlerinin doktora programları açısından karşılaştırılmasından da bu belirtilen amaç ve yararlar elde edilebilir.

Çalışma Grubu

Karşılaştırmalı eğitim alanında yapılan bu çalışmada doktora programları incelenen ve Türkiye ile karşılaştırılacak ülkeler İngiltere, Hollanda ve Almanya'dır. Bu üniversiteler seçiminde üniversiteleri öğretim, araştırma, bilgi transferi ve uluslararası bakış gibi tüm temel misyonlarıyla değerlendirerek "dünya sınıfı üniversite" (World Class University) olup olmadığını değerlendiren *The Times Higher Education (2018)* dünya üniversite 2017-2018 sıralamaları temel alınmış ve ilk yüzde en çok üniversiteye sahip Birleşik Krallık (12), Almanya (8) ve Hollanda (7) çalışma grubuna dahil edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur ve çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2014).

Veri Toplama Araçları

Ülkelerin doktora programlarına ilişkin karşılaştırma yapılan kategorilere ilişkin veriler kaynak taraması ve ilgili kaynaklardan “doküman incelemesi” yöntemiyle elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2014) göre dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini yapabilir. Doktora programlarına ilişkin veriler, incelenen ülkelerin eğitim bakanlıklarına ait resmi web sitelerinde yer alan verilerden, ulusal ve uluslararası rapor, belge, yönetmelik ve yönergelerden elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi aşamasında öncelikle Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda’nın doktora eğitimine ilişkin ulaşılan İngilizce dilindeki yazılı belgeler, raporlar vb. kaynaklar alanında uzman yazarlar tarafından taranıp incelenmiştir. Bu incelemenin ardından ülkelerin doktora eğitimleri ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Ayrıntılı alanyazın taraması ve betimleme inanılabilirliği artırmak için önerilen yöntemlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2014). Betimleme aşamasının sonunda elde edilen veriler kategorize edilmiştir. Gruplama ölçütleri doktora süresi, ortalama bitirme yaşı, başvuru şartları, doktora derecesi veren kurum, mezuniyet ön koşulu ve program yapısı olarak belirlenmiştir. Kategori belirlemenin ardından ülkelerin verileri karşılaştırılma amacıyla eşleştirilmiştir. Karşılaştırmada ülkelerin yan yana getirilerek önceki aşamalarda toplanan verilerin benzerliklerinin ve farklılıklarının saptanması amaçlanmıştır. Verilerin benzerlik ve farklılıklarının saptanması amacıyla doktora süresi, ortalama bitirme yaşı, başvuru şartları, doktora derecesi veren kurum, mezuniyet ön koşulu ve program yapısı kategorilerinde elde edilen veriler yorumlanarak değerlendirilmiştir. Araştırmada veri analiz yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2014) göre doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada olay ve olgular derinlemesine ve ayrıntılı incelemeye yöneldiği için de genellenmesi mümkün olmamakla birlikte araştırmacının sorumluluğu elde edilen sonuçların benzer ortamlara aktarılabilirlik değerini ortaya koymaktır. Araştırmanın “aktarılabilirliğini” arttırmak için “ayrıntılı betimleme” ve “amaçlı örnekleme” önerilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2014). Bu araştırmada dış geçerliği artırmak için araştırmacılar betimleme aşamasında kendilerinden yorum katmadan verinin doğasına sadık kalarak ulaştıkları bulguları aktarmışlardır. Bu araştırmada geçerliliği artırmak için pek çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıyan (Büyükoztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2014) amaçlı örnekleme yöntemi seçilmiştir.

Bulgular

Türkiye ile karşılaştırılan Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda doktora eğitimine ilişkin bulgular aşağıda betimlenmiştir.

1. Türkiye’de Doktora Eğitimi

Türkiye’de üniversitelerde daimi süreli bir kadrolara (doçent, profesör) atanmak için akademisyen adaylarının doktora derecesi alması zorunludur. Doktora eğitimi ise YÖK’ün (2016) 20.04.2016 tarih ve 29690 sayılı Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Doktora programına başvurabilmek için adayların (madde 16):

- Tezli yüksek lisans diplomasına ya da Tıp, diş hekimliği, veteriner, eczacılık fakülteleri ile hazırlık sınıfları en az on yarıyıl süreli lisans diplomasına veya Sağlık Bakanlığınca düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlık yetkisine sahip olmaları
- Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı [ALES]’ten başvurduğu programın puan türünde 55 puandan az olmamak koşuluyla ALES puanına sahip olmaları gerekir. (ilgili senato kararı ile daha üst bir puanla da alınabilir)
- Lisans derecesiyle doktora programına başvuranların lisans mezuniyet not ortalamalarının 4 üzerinden en az 3 veya muadili bir puan olması ve ALES’ten başvurduğu programın puan

türünde 80 puandan az olmamak koşuluyla senato tarafından belirlenecek ALES puanına sahip olmaları gerekir.

- Doktora programına başvuracak olanların programa kabulünde, ALES puanı yanı sıra yazılı olarak yapılacak bilimsel değerlendirme sınavı ve/veya mülakat sonucu ile yüksek lisans derecesiyle başvuranlar için yüksek lisans not ortalaması da değerlendirilebilir. Bu değerlendirmeye ilişkin hususlar ile başvuru koşulları ve öğrenci kabulüne dair diğer hususlar ilgili senato tarafından düzenlenen yönetmelikle belirlenir.
- Doktora programına öğrenci kabulünde anadilleri dışında YÖK tarafından kabul edilen merkezî yabancı dil sınavları ile eşdeğerliği kabul edilen uluslararası yabancı dil sınavlarından en az 55 puan veya ÖSYM tarafından eşdeğerliği kabul edilen uluslararası yabancı dil sınavlarından bu puan muadili bir puan alınması zorunlu olup, bu asgari puanların girilecek programların özelliklerine göre gerekirse yükseltilmesine üniversite senatoları tarafından karar verilir.
- Hazırlık sınıfları hariç, on yarıyıl süreli lisans eğitimi alanlar yüksek lisans derecesine sahip sayılır.

Doktora tez danışmanları senatonun belirleyeceği niteliklere sahip öğretim üyeleri arasından seçilir. Yükseköğretim kurumunda belirlenen niteliklere sahip öğretim üyesi bulunmaması halinde üniversite senatosunun belirlediği ilkeler çerçevesinde enstitü yönetim kurulu tarafından başka bir yükseköğretim kurumundan öğretim üyesi danışman olarak seçilebilir. Doktora programlarında öğretim üyelerinin tez yönetebilmesi için, başarıyla tamamlanmış en az bir yüksek lisans tezi yönetmiş olması gerekir. Tez çalışmasının niteliğinin birden fazla tez danışmanı gerektirdiği durumlarda atanacak ikinci tez danışmanı, üniversite kadrosu dışından en az doktora derecesine sahip kişilerden olabilir (YÖK, 2016).

Doktora programının süresi bilimsel hazırlıkta geçen süre hariç tezli yüksek lisans derecesi ile kabul edilenler için kayıt olduğu programa ilişkin derslerin verildiği dönemden başlamak üzere, her dönem için kayıt yaptırıp yaptırmadığına bakılmaksızın sekiz yarıyıl olup azami tamamlama süresi on iki yarıyıl; lisans derecesi ile kabul edilenler için on yarıyıl olup azami tamamlama süresi on dört yarıyıldır. Doktora programı için gerekli kredili dersleri başarıyla tamamlamanın azami süresi tezli yüksek lisans derecesi ile kabul edilenler için dört yarıyıl, lisans derecesi ile kabul edilenler için altı yarıyıldır. Bu süre içinde kredili derslerini başarıyla tamamlayamayan veya yükseköğretim kurumunun öngördüğü en az genel not ortalamasını sağlayamayan öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir (YÖK, 2016).

Doktor adayları doktora ders döneminin ardından girdikleri yeterlilik sınavını başarı ile tamamlamalarının ardından tez yazabilirler. Tez önerilerini yeterlilik sınavının hemen ardından gelen altı ay içinde savunmaları beklenmektedir. Kredili derslerini başarıyla bitiren, yeterlik sınavında başarılı bulunan ve tez önerisi kabul edilen, ancak tez çalışmasını birinci fıkrada belirtilen on iki veya on dört yarıyıl sonuna kadar tamamlayamayan öğrencinin ilişkisi kesilir. Lisans derecesi ile doktora programına başvurmuş öğrencilerden, kredili derslerini ve/veya azami süresi içinde tez çalışmasını tamamlayamayanlara, doktora tezinde başarılı olamayanlara tezsiz yüksek lisans için gerekli kredi yükü, proje ve benzeri diğer şartları yerine getirmiş olmaları kaydıyla talepleri halinde tezsiz yüksek lisans diploması verilir (YÖK, 2016).

Adaylar tarafından, başarılı oldukları tez savunmasının ardından belirtilen süre içinde ve belli sayıda zorunlu kopyayı basılıp üniversiteye sunulmasının ardından adaya doktor unvanı verilmektedir. Bazı üniversiteler (Gazi Üniversitesi gibi) doktora tez savunmasına girmeden önce doktor adayının danışmanı ile birlikte hazırladığı en az bir adet bilimsel makalesinin; SCI, SCI-Expanded, SSCI, AHCI ya da Üniversitelerarası Kurul Başkanlığınca Doçentlik sınavında kabul edilen alan indekslerinde yayımlanmış/yayıma kabul edilmiş olması (DOI numarası almış olmak), şartlarından birini yerine getirmesi doktora tez savunma jürisinin kurulması için ön şart olarak aramaktadır. Türkiye’de sadece üniversiteler doktora derecesi verebilmektedir. Türkiye’de doktora eğitiminin süresi, lisans derecesi ile kabul edilenler için 5-7 yıl, lisansüstü derece ile kabul edilenler için 4-5 yıl aralığındadır. Adayların doktora eğitimini ortalama bitirme yaşı ise 33-34 yaş aralığındadır (OECD, 2018). Türkiye’deki doktora eğitimine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Doktora Programı

Kategoriler	Açıklama
Doktora süresi	Lisans derecesi ile kabul edilenler için 5-7 yıl Lisansüstü derecesi ile kabul edilenler için 4-5 yıl
Ortalama bitirme yaşı	33-34 yaş
Başvuru Şartları	Lisans ya da yüksek lisans diploması (zorunlu) En az 55 ALES puanı (zorunlu), lisans derecesi ile kabul edilenler için 80 ALES puanı Yazılı olarak yapılacak bilimsel değerlendirme sınavı ve/veya mülakat sonucu (herhangi biri yapılabilir, isteğe bağlı) Yüksek lisans derecesiyle başvuranlar için yüksek lisans not ortalaması (isteğe bağlı) Yabancı dil (55)
Doktora derecesi veren kurum	Üniversiteler
Mezuniyet ön koşulu	Yeterlilik Sınavı, tez, Savunma, tezin basılıp teslim edilmesi
Program Yapısı	Yapılandırılmış program

Not.* “Education at a Glance 2018: OECD Indicators,” OECD, 2018 ve “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği,” YÖK, 2016’dan uyarlanmıştır.

2. Birleşik Krallık’ta Doktora Eğitimi

Birleşik Krallık’ta doktora derecesi (PhD ya da bazı üniversitelerde DPhil) yeni bir bilginin üretilmesi ya da yorumlanması ya da mevcut bilginin yeni bir yolla, bir akademik disiplinde (örneğin sanatta, sosyal bilimler, iş dünyası, beşeri bilimler veya fen konularında) ilk olarak, genellikle özgün araştırmalar yoluyla uygulanması için verilen bir derecedir. Genellikle verilen başlıkta disiplin adı olan profesyonel doktoralar (ör. Eğitim Doktoru için EdD), ayrıca bir araştırma bileşenine sahiptir ancak bu, önemli bir öğretici öğeyle birleştirilir. Tüm doktora derecelerinin Yükseköğretim Yeterlilik Çerçevesi’nde (Framework for Higher Education Qualifications [FHEQ]) doktora dereceleri için yapılan yeterlik tanımlayıcısında belirtilen genel çıktılarını karşılaması beklenmektedir. Yeterlilik tanımlayıcısı, doktora derecesi için mezunların gösterebilmeleri ve geliştirmeleri beklenen daha geniş beceriler açısından beklenen çıktılarını ortaya koyar (EC, 2018b).

Bir araştırma bileşenini öğretimle birleştiren profesyonel doktoralar, akademik kariyerden ziyade profesyonellerle ilgilenen için bazı meslek alanlarında bulunmaktadır. Bunlar, genellikle, unvanlarında yer alan disiplinin isimlerini içeren unvanları alırlar (örneğin, Eğitim Doktoru için EdD, Klinik Psikoloji Doktoru için DClinPsy, mühendislik için EngD ve işletme için DBA). Birçoğu meslek kuruluşları tarafından akredite edilir ve bu iş için işverenler tarafından ödeme yapılır. Bütünleşik (Entegre) PhD, araştırmayı araştırma yöntemlerindeki yapılandırılmış eğitim programı ile aktarılabilir mesleki becerileri birleştirir. Bazı programlarda diploma, sertifika veya yüksek lisans (master) seviyesinde ve profesyonel niteliklerde ara dereceler sunulabilir (EC, 2018b).

Üniversiteler kendi kabul şartlarını kendileri belirlemektedir. Öğrencilerin seçilmesi, kabulü ve başlatılması ile ilgili yönergeler Kalite Güvence Ajansı’nın (Quality Assurance Agency for Higher Education [QAA]) (2013) Yüksek Öğretim için Kalite Kodu (Quality Code for Higher Education)’nda yer almaktadır. Buna göre doktora araştırması için adayların normal olarak aşağıdakilerden en az birine sahip olması beklenir (QAA, 2013):

- İlgili bir konuda onur derecesi ile bir lisans derecesi (çok yetenekli aday)
- İlgili bir yüksek lisans yeterliliği ya da önceki mesleki uygulama ya da önceki öğrenme deneyiminin (Accreditation of Prior Experiential Learning [APEL]) ve/veya önceki sertifikalı öğrenimin (Accreditation of Certificated Prior Learning [APCL]) yükseköğretim kurumunun kriterlerini ve yönergelerin akreditasyon ölçütlerini karşıladığına dair eşdeğer kanıt. Bu kanıt, yayınlanmış çalışma ile PhD almak için başvuran adayların gereken sayıda yayın ya da diğer belirtilen çıktılara sahip olmasını içerebilir.

Araştırma yeterlilikleri için değerlendirme süreçleri genellikle bir çeşit sözlü sınavı içermektedir. Doktora adayları, tez çalışmasını alandaki uzmanlardan oluşan bir panelde tezlerini savunacakları sözlü sınav (vivavoce) temelinde değerlendirilir. Dış değerlendirme (dış danışman ya da jürideki kurum içinden olmayan üye), özerk yükseköğretim kurumları içinde ulusal karşılaştırılabilir standartları sürdürmeyi sağlar. Değerlendirme süreçleri, her konu için bir veya daha fazla dış denetçinin/danışmanın atanmasını içerir. Bu dış denetçiler değerlendirilen adaya performansları hakkında ek bir fikir verir ve böylece üniversiteler arasındaki standartların uyumluluğunu ve sınav sistemi ile doktora derecelerinin verilmesinin adil bir şekilde yürütülmesini sağlar. Bu denetçiler, genellikle başka bir üniversitede benzer bir bölümün öğretim elemanlarının kıdemli üyeleridir. Denetim/danışmanlık düzenlemeleri Yüksek Öğrenim Kurumları (Higher Education Institutions [HEI]) tarafından belirlenir. Bunun için yönergeler, QAA (2013) tarafından Yüksek Öğretim için Kalite Kodu'nda belirlenmiştir. Bu yönerge dört ilkeye dayanmaktadır:

- Düzenli ve yeterli denetim/danışman desteğine erişim fırsatları
- Diğer araştırmacılarla etkileşim kurmaya teşviki
- İçerden veya dışarıdan bir veya daha fazla bağımsız kaynaktan tavsiye
- Bir danışmanın herhangi bir nedenle olmaması durumunda araştırma öğrencisini koruyan düzenlemeler

Birleşik Krallık'ta doktora programları genellikle üç ile dört yıl tam zamanlı veya beş ile yedi yıl yarı zamanlı olarak tamamlanmaktadır. Doktora eğitimini ortalama tamamlama yaşı 32-33'tür (OECD, 2018). Doktora derecelerinin çoğu üniversitelerde ve diğer yükseköğretim kurumlarında alınmaktadır. Bununla birlikte, bir üniversite, devlet laboratuvarları, hastane laboratuvarları ve araştırma kurumları ile ortak çalışma imkanları vardır (EC, 2018b). Birleşik Krallık'taki doktora eğitimine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Birleşik Krallıkta Doktora Programı

Kategoriler	Açıklama
Doktora süresi	3-4 yıl tam zamanlı, 5-7 yıl yarı zamanlı
Ortalama bitirme yaşı	32-33 yaş
Başvuru Şartları	Tanınmış (denkliği kabul edilmiş) tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), Lisans diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna)
Doktora derecesi veren kurum	Üniversiteler
Mezuniyet Ön Koşulu	Sözlü sınav (vivavoce), tez
Program Yapısı	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli

Not.* “United Kingdom-Northern Ireland: Third cycle (PhD) programmes,” EC, 2018b, “Education at a Glance 2018: OECD Indicators,” OECD, 2018 ve “The UK Quality Code for Higher Education, Part B, Chapter B11 Research Degrees,” QAA, 2013'ten uyarlanmıştır.

3. Almanya'da Doktora Eğitimi

Almanya'da akademik kariyer süreci doktora derecesi almak ile başlamaktadır. Üniversitede daimi süreli bir kadro elde etmek için akademisyen adaylarının doktora derecesi alması zorunludur. Almanya'da doktora derecesinin yanında akademisyen adaylarının ikinci bir doktora tezi diyebileceğimiz “habilitasyon”u geçmeleri gerekmektedir. Almanya da doktora derecesini almanın konu, araştırma projesi, yükseköğretim kurumunun türü, bireysel ve kurumsal ihtiyaçlara bağlı olarak birden fazla yolu bulunmaktadır. Ancak, temelde, Almanya'da geleneksel bireysel doktora ve yapılandırılmış doktora eğitimi arasında ayırım yapmak mümkündür (Alman Akademik Değişim Servisi- Deutscher Akademischer Austauschdienst [DAAD], 2017):

Bireysel Doktora: Tek bir profesör gözetiminde bağımsız araştırmalara dayanan doktradır. Bu, Almanya'daki tüm doktora öğrencilerinin dörtte üçünden fazlası tarafından izlenen geleneksel bir

yoldur (DAAD, 2018). Almanya'daki doktora adaylarının çoğunluğu bireysel doktora çalışması yoluyla doktoralarını yapmaktadırlar. Bu modelde adayların bir üniversitede tez çalışmalarını denetleyecek bir profesör bulmaları gerekmektedir. Burada bir profesör, profesöre danışarak kendi konusu üzerinde çalışan ancak büyük ölçüde bağımsız olarak çalışan bir doktora öğrencisini denetler. Konuya bağlı olarak, tez bağımsız olarak veya diğer araştırmacılarla işbirliği içinde yazılabilir. Endüstride bir işte (araştırma) çalışırken doktora yapmak da mümkündür. Bireysel doktoranın süresi kişinin kendi programına ya da araştırma sözleşmesinin uzunluğuna bağlıdır. Bireysel doktora çalışmasının süresi çoğunlukla üç yıldan beş yıla kadar değişmektedir (DAAD, 2017).

Yapısal Doktora: Bu programlar, İngilizce konuşulan ülkelerde bulunanlara benzer bir çalışma türü sunmaktadır. Burada, bir danışman ekibi doktora adaylarını yönlendirmektedir. Bu programlar destekleyici bir müfredata sahiptir. Genellikle bu sistematik ve yoğun destek adayların üç yıl içinde doktora derecesini almayı mümkün kılmaktadır. Bu programlardan Almanya'da altı yüz tane bulunmaktadır fakat bu rakam sürekli olarak artmaktadır. Yapılandırılmış doktora programları genellikle çalışma ekibi dili olarak İngilizceye yönlendirmektedir (DAAD, 2017).

Almanya'da doktora programına kabul edilmenin ön şartı Almanya tarafından tanınan çok iyi bir yükseköğretim derecesine sahip olmaktır. Bu genellikle sekiz dönemlik çalışmadan sonra tamamlanan Alman Master derecesine denk bir derecedir. Çok iyi yeteneklere sahip uluslararası adaylar lisans derecesi ile doktora olarak kabul edilebilir. Genellikle sınav da gerekmektedir. Her üniversite doktora öğrencilerinin kabulünden ve akreditasyonundan sorumludur. Bunun için adayların dekanlığa (Dekanat) ya da sınav kuruluna (Promotionsausschuss) derecelerinin tanınması için başvurması zorunludur. Bazı durumlarda kabul başvuru sahibinin bilgisinin Alman yükseköğretim diploması için gerekli standartlara ulaşmış olmadığını belirleyen bir başka sınava bağlıdır (DAAD, 2017).

Doktora sınav sürecini başlatma ön şartı, yazılı bir doktora tezinin sunulmasıdır. Bir tezin, adayın güçlü bağımsız akademik araştırmalara katılma becerisini göstermesi beklenmektedir. Ayrıca, bilimsel veya bilimsel bilgide bir ilerleme oluşturmalıdır. Buna ek olarak, tezin sınav yönetmeliklerinde tanımlanan belirli resmi ölçütleri karşılaması gerekmektedir. Doktora tezini Almanca olarak yazmak genellikle şart değildir. Tez, danışmanla düzenlenerek ve ilgili yönetmeliklere bağlı olarak İngilizce veya başka bir dilde de yazılabilir (DAAD, 2018). Tezin değerlendirilmesine ilaveten, doktora sınavı süreci ayrıca, bir tartışma ya da "rigorozum" şeklinde sözlü bir sınav içermektedir. Bu, üniversiteden üniversiteye ve bölümden bölüme değişir. Sözlü sınav normal olarak bir ile iki saat arasında sürer ve doktora yönetmeliklerine bağlı olarak yabancı bir dilde yürütülebilir. Kural olarak, adayın verilen süre içinde ve belli sayıda zorunlu kopyayı basılıp üniversiteye sunulması ile adaya doktor unvanı verilmektedir (DAAD, 2018).

Tablo 5. Almanya'da Doktora Programı

Kategoriler	Açıklama
Doktora süresi	3-5 yıl arası
Ortalama bitirme yaşı	31-32 yaş
Başvuru Şartları	Tanınmış (denkliği kabul edilmiş) tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), Sınav Lisans Diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna)
Doktora derecesi veren kurum	Üniversite, araştırma kurumları, sanayi sektörü
Mezuniyet ön koşulu	Habilitasyon, tez, doktora sınavı, rigorozum (tartışma), tezin basılıp teslim edilmesi
Program Yapısı	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli

Not.* "FAQs – Doing a doctorate in Germany," DAAD, 2017, "The German doctorate: A guide for doctoral candidates," DAAD, 2018 ve "Education at a Glance 2018: OECD Indicators," OECD, 2018'den uyarlanmıştır.

Doktora derecesi, bir üniversitenin verebileceği en yüksek akademik derecedir. Almanya'da, bir doktora yapmak, özellikle uzun bir süre için belirli bir konu veya araştırma projesinde yoğun olarak çalışmak anlamına gelir. Bir doktora süresinin uzunluğu da üç ile beş yıl arasında değişmektedir (DAAD, 2018). Almanya'da doktora eğitimini tamamlamanın ortalama yaşı 31-32'dir (OECD, 2018). Doktora adayları, araştırma yapmak istedikleri yeri seçmekte özgürdürler. Adaylar doktora derecelerini üniversitede, üniversite dışı bir kurumda (araştırma enstitüsü vb.) ya da sanayi sektöründe alabilmektedirler. Almanya'daki doktora eğitimine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 5'te özetlenmiştir.

4. Hollanda'da Doktora Eğitimi

Hollanda'da doktora veya doktora derecesi, verilebilecek en yüksek akademik yeterliliklerdir. Kabul edilen unvan "doktor"dur. Doktora almak için, adayın bir akademik disiplinde doktora çalışması yapmış olması ve bu çalışmayı bir tezde rapor etmesi gerekir (Powell ve Green, 2007). Hollanda'da doktora pozisyonları yüksek kaliteye sahiptir ve bu nedenle adaylar yüksek standartları karşılamak zorundadır. Adayların araştırmaya kendi alanlarının teori ve yöntemlerinde sağlam bir arka plan ile başlaması önemlidir. Doktora adaylarının Hollanda'da doktora eğitimi alabilmeleri için yüksek lisans derecelerini almış olmaları gereklidir ancak istisnai durumlarda üniversite, doktora programına yüksek lisans derecesi olmayan bir adayı da kabul edebilir (EC, 2018d). Tanınan, kabul edilen bir yüksek lisans derecesine sahip olmanın yanında yeterli derecede İngilizce bilmek gerekmektedir. Hollanda'da tezler genellikle İngilizce yazılmaktadır. Bu da İngilizcenin deyimlerine ve dil bilgisine tam hakimiyeti gerektirmektedir. Bu dil becerileri tez çalışması başlamadan önce gösterilebilir olmalıdır. Bütün bunları göz önünde bulundurarak üniversite, adayı kabul edip etmemeye karar vermektedir (Nuffic, 2017). Adayların doktora yapmak için araştırma üniversitesine gitmeleri gerekmektedir.

Doktora adayları, bir üniversite profesörünün gözetimi altında birkaç yıl boyunca yürütülen özgün araştırma ve bağımsız çalışmaya dayalı bir tez yazmalıdır. Çoğu doktora adayı doktora çalışmalarını üniversite çalışanları olarak yürütmektedir. Genellikle dört yıllık bir süre için atanmaktadır. Dış doktora adayları ise bir üniversiteye bağlı değildir. Ticari bir laboratuvar veya bölgesel bir hastane gibi bir üniversiteye bağlı olmayan bir araştırma kurumunda çalışabilmektedirler. Özel araştırma becerileri gerekmediği takdirde tezlerini evde bile yazabilmeleri mümkündür. Ancak, dış doktora adaylarının bir üniversitede profesör olan bir danışmanı olması gerekmektedir (EC, 2018d).

İlkesel olarak, Hollanda'daki doktora adayları, temel görevi doktora programı kapsamında araştırma yapmak olan üniversite çalışanlarıdır. Doktora programları ayrıca, programın başında gereksinimlerin bireysel olarak belirlendiği bir ders programına sahiptir. Doktora adaylarının da öğretim yapmaları gerekmektedir. Hollanda Bilimsel Araştırma Organizasyonu (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek [NWO]), belirli NWO araştırma programlarıyla ilgili doktora çalışmalarını finanse etmek için bir dizi hibe programı yürütmektedir. Bu hibeler, üniversitelerin onaylanmış proje teklifleri için doktora adayı atamasını sağlar. Ücretli doktora pozisyonları ve dış doktora adaylarının yanı sıra doktora programları ve ortak doktora programları gibi artan uluslararasılaşmaya cevap olarak yeni doktora programları geliştirilmektedir. Hollanda Üniversiteler Birliği'ne (Vereniging van Universiteiten [VSNU]) (2014) göre iki kategoride dört çeşit doktora adayı bulunmaktadır:

A. Kategorisi: Bir üniversite tarafından işe alınan doktora adayları

1. Doktora adayı (bursiyeri): Doktora derecesi alabilmek için sözleşmesinin üniversite ya da üniversite hastanesinde temel görevinin araştırma yürütmesini şart koştuğu üniversite çalışanıdır. Bu doktora adayı araştırması için burs alan ve üniversitede istihdam edilen doktora öğrencisidir.
2. Doktora öğrencisi: Doktora derecesi elde etmek için sözleşmesinin üniversite veya üniversite hastanesinde araştırma yapmasını şart koştuğu üniversite çalışanıdır. Doktora öğrencisi ise herhangi bir burs almayan çalışandır, doktora derecesi alabilmesi için üniversitede araştırmasını yapması gerekmektedir.

B. Kategorisi: Diğer doktora adayları

3. Sözleşmeli doktora araştırma görevlisi: Araştırma yaptıkları üniversite tarafından istihdam edilmeyen doktora adayları bu kategoride yer almaktadır. Adayın doktora araştırması başka bir kaynaktan desteklenmektedir. Bir sözleşmeli doktora adayı ile dış doktora adayı birbirinden farklıdır. İlki araştırmasını yürütmek için finansman desteği alabilmekte ya da çalışma saatlerinde doktora yeterliliklerini geliştirmek için çalışabilmektedir. Bu kategoride ana fon türleri şunlardır:
 - Üniversiteler veya üniversite hastaneleri tarafından verilen burslar;
 - Diğer kuruluşlar tarafından verilen burslar, ör. Avrupa Birliği, yabancı üniversiteler, özel kuruluşlar (örneğin bankalar), hayırsever kuruluşlar (örn. Fulbright);
 - Diğer sözleşmeli fonu. Örneğin, doktora adayı işverenleri tarafından maddi olarak desteklenmekte veya çalışma saatleri içerisinde (kısmen) araştırma yapmasına izin verilmektedir.
4. Dış doktora adayları. Bu adayların doktora derecesini almayı hedefledikleri üniversitede işleri yoktur. Bunlar boş zamanlarında doktora araştırması üzerine çalışanları veya emeklileri içerir.

Her doktora adayı, araştırma aşamasında adayın danışmanlığından ve tezlerinin yazılmasından sorumlu bir danışmanı vardır. Doktora öğrencileri danışmanlar/denetçiler ve eş danışmanlardan danışmanlık alır. Bu danışmanlar genellikle profesör ya da doçent unvanında yer alırlar. Ancak, bu danışmanlar doktora öğrencilerini denetlemek/danışmanlık yapmak için yeterli zamana sahip olmalıdır (De Goede, Belder ve De Jonge, 2013). Danışman tezi onayladıktan sonra tezin doktora kriterlerini karşılayıp karşılamadığını değerlendiren en az üç akademisyenden (veya her durumda tek sayıdan oluşan) oluşan değerlendirme komitesine sunulur. Tez alındıktan sonra beş hafta içinde, komite başkanı nedenleriyle birlikte kararını dekana ve danışmana iletmek zorundadır (EC, 2018d). Doktora savunma töreninden sonra, adaya doktora unvanı verilir. Kişi adından önce Dr. veya adından sonra PhD. unvanını alabilir. Hollanda'da, birden fazla doktora sahip biri, *Dr. Mult* unvanını kullanabilir. Doktorayı bitime süresi genellikle dört yıl ve üstüdür. Adaylar ortalama beş yılda doktora tezlerini tamamlarlar. Adaylar doktora eğitiminin ortalama 31 yaşında tamamlarlar (OECD, 2018). Doktora dereceleri sadece araştırma üniversiteleri tarafından verilir (De Goede, Belder ve De Jonge, 2013). Hollanda'daki doktora eğitimine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 6'da özetlenmiştir

Tablo 6. Hollanda'da Doktora Programı

Kategoriler	Açıklama
Doktora süresi	4 yıl ve üstü
Ortalama bitirme yaşı	31 yaş
Başvuru Şartları	Tanınmış tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), Lisans diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna) Yabancı Dil (İngilizce)
Doktora derecesi veren kurum	Araştırma Üniversiteleri
Mezuniyet önkoşulu	Tez Savunması, tezin basılıp teslim edilmesi
Program Yapısı	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli

Not.* "Academic careers in the Netherlands," De Goede, Belder ve De Jonge, 2013, "Netherlands: Third cycle (PhD) programmes," EC, 2018d, "Obtaining a PhD," Nuffic, 2017, "Education at a Glance 2018: OECD Indicators," OECD, 2018, "The doctorate worldwide," Powell ve Green, 2007 ve "The Netherlands Code of Conduct for Academic Practice," VSNU, 2014'ten uyarlanmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye, Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda doktora eğitimine ilişkin betimlemeler Tablo 7’de yan yana getirilerek karşılaştırılmış ve tartışılmıştır. Öncelikle karşılaştırılan ülkelerde, adayların doktora eğitiminde benzer aşamalardan geçtikleri söylenebilir:

- Ders dönemi,
- Sözlü veya yazılı yeterlilik sınavı,
- Tez konusu bulmak, tez danışmanı seçmek ve tez önerisi yazmak,
- Tez için araştırma yapmak ve tezi yazmak,

Tablo 7. Türkiye, Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda’da Doktora Eğitimi Karşılaştırma

<i>Kategori/ Ülkeler</i>	Türkiye	Birleşik Krallık	Almanya	Hollanda
<i>Başvuru Şartları</i>	Lisans ya da yüksek lisans diploması (zorunlu) En az 55 ALES puanı (zorunlu) Yazılı olarak yapılacak bilimsel değerlendirme sınavı ve/veya mülakat sonucu (herhangi biri yapılabilir, isteğe bağlı) Yüksek lisans derecesiyle başvuranlar için yüksek lisans not ortalaması (isteğe bağlı)	Tanınmış tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), Lisans diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna)	Tanınmış tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), sınav Lisans Diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna)	Tanınmış tezli yüksek lisans diploması (zorunlu), Lisans diploması (çok yetenekli öğrenci olması durumunda-istisna) Yabancı Dil
<i>Mezuniyet önkoşulu</i>	Yeterlilik Sınavı, Tez Savunması, tezin basılıp teslim edilmesi	Sözlü Sınav (vivavoce), tezin basılıp teslim edilmesi	Habilitasyon, tez, doktora sınavı, rigorosum (tartışma), tezin basılıp teslim edilmesi	Tez Savunması Tezin basılıp teslim edilmesi
<i>Program yapısı</i>	Yapılandırılmış program	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli (Bireysel doktora)	Yapılandırılmış program Usta-çırak modeli
<i>Doktora derecesi veren kurum</i>	Üniversiteler	Üniversiteler Diğer yükseköğretim kurumları	Üniversiteler, araştırma kurumları, sanayi sektörü	Araştırma Üniversiteleri
<i>Doktora süresi</i>	Lisans derecesi ile kabul edilenler için 5-7 yıl Lisansüstü derecesi ile kabul edilenler için 4-5 yıl	3-4 yıl tam zamanlı, 5-7 yıl yarı zamanlı	3-5 yıl	4-5 yıl
<i>Ortalama bitirme yaşı</i>	33-34 yaş	32-33 yaş	31-32 yaş	31 yaş

Not.* “FAQs – Doing a doctorate in Germany,” DAAD, 2017, “The German doctorate: A guide for doctoral candidates,” DAAD, 2018, “Academic careers in the Netherlands,” De Goede, Belder ve De Jonge, 2013, “Turkey: Third cycle (PhD) programmes,” EC, 2018a, “United Kingdom-Northern Ireland: Third cycle (PhD) programmes,” EC, 2018b, “Germany: Third cycle (PhD) programmes,” EC, 2018c, “Netherlands: Third cycle (PhD) programmes,” EC, 2018d, “Obtaining a PhD,” Nuffic, 2017, “Education at a Glance 2018: OECD Indicators,” OECD, 2018, “The doctorate worldwide,” Powell ve Green, 2007, “The UK Quality Code for Higher Education, Part B, Chapter B11 Research Degrees,” QAA, 2013, “The Netherlands Code of Conduct for Academic Practice,” VSNU, 2014 ve “Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği,” YÖK, 2016’dan uyarlanmıştır.

Giriş koşulları açısından bakıldığında Türkiye’deki ALES’e benzer merkezi bir sınav uygulaması diğer ülkelerde bulunmamaktadır. ALES’in lisansüstü eğitimdeki başarıyı yordayıp yordamadığına

ilişkin Gül ve Gülleroğlu (2015) tarafından yapılan araştırmada TÜBİTAK lisansüstü bursiyeri belirlemede kullanılan ALES ve lisans genel akademik başarı not ortalaması [LGNO] değişkenlerinin, bursiyerlerin yüksek lisans genel akademik başarı not ortalamalarını [YLGNO] açıklamada, manidar yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. TÜBİTAK bursiyerlerinin LGNO'nun, bursiyer belirleme puanında ALES puanları ile eşit oranda değerlendirilmeye alınmasına rağmen, eşit yordama gücüne sahip olmadığı, bursiyerlerin LGNO'nun, ALES puanlarına göre daha önemli bir yordayıcı olduğu saptanmıştır. Kılıç (2015) ise yüksek lisans giriş kriterleri ile yüksek lisans başarıları arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada giriş kriterlerinden lisans ortalama puanı ve mülakat puanının başarıyı anlamlı bir şekilde açıkladığını, ALES ve yabancı dil puanının anlamlı bir etki yapmadığını tespit etmiştir. YÖK (2016), girişte adayların sahip olmasını beklediği ALES puanının doktora başvuru değerlendirmesinde %50'den az olmamak koşuluyla ne kadar ağırlıkla değerlendirmeye alınacağı senato tarafından belirlenebileceğini belirtmektedir. Yükseköğretim kurumu yalnız ALES puanı ile de öğrenci kabul edebilir. ALES'e eşdeğer kabul edilen ve YÖK tarafından ilan edilen eşdeğer puanlar, her bir üniversitenin senato kararları ile yükseltilebilir. Ancak Atalmış (2019) yaptığı araştırmada lisansüstü eğitime öğrenci seçimine en büyük etkinin mülakat, en küçük etkinin ise ALES sınavının olduğunu bulmuş, bu durumunun lisansüstü öğrenci seçiminde kullanılan bu ölçütlerin gerçek ağırlıklandırılmış oranı ile paralel olmadığını tespit etmiştir. Buradan hareketle diğer ülkelerde de benzerine rastlanmayan ALES'in ağırlığının azaltılması, onun yerine başarıyı yordamada ALES puanlarına göre daha önemli bir yordayıcı olduğu saptanan genel akademik başarı not ortalamalarının ve daha adil yapılacak mülakatların ağırlığının artırılması şeklinde bir düzenleme yapılabilir. ALES'in doktora programına devam eden ve doktor unvanını alanların akademik başarılarını yordayıp yordamadığını tespit etmek için daha kapsamlı bir araştırma yapılabilir.

Doktora programına başvuruda adayların, anadilleri dışında YÖK tarafından kabul edilen merkezi yabancı dil sınavları ile eşdeğerliği kabul edilen uluslararası yabancı dil sınavlarından en az 55 puan veya ÖSYM tarafından eşdeğerliği kabul edilen uluslararası yabancı dil sınavlarından bu puan muadili bir puan alma zorunlulukları bulunmaktadır. Buna benzer bir zorunluluğa Hollanda'da rastlanmaktadır. Adayların tezlerini İngilizce ya da Lehçe yazabilmeleri mümkündür. Ancak eğitim dili İngilizce olan programlar için İngilizce yazabilecek düzeyde İngilizce bilmelerini istemektedirler. Buna sahip olup olmadıklarına yaptıkları mülakatlarda da karar verebilmektedirler. Almanya'da adayların eğitim alabilmesi için doktora eğimini devam ettirebilecek düzeyde (genellikle B1) Almanca bilmesi gerekmektedir. Adayların Almanca öğrenmesi için yükseköğretim kurumları da kurslarla bu kişilere destek sağlamaktadır. Tezlerin Almanca, İngilizce ya da başka bir dilde yazmaları mümkündür. Son zamanlarda özellikle yükseköğretimde uluslararasılaşmanın etkisiyle İngilizce programlarda açılmaya başlanmıştır. Birleşik Krallık'ta eğitim görebilmek için İngilizce dışında yabancı dil bilme zorunluluğu yoktur. Yabancı dilin doktora programına devam eden ve doktor unvanını alanların akademik başarılarını yordayıp yordamadığı hakkında daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda'da doktora programına başvurabilmek için, geçerliliği ve denkliği başvuru üniversitece tanınan bir yüksek lisans diplomasına sahip olmak şartı vardır. Ancak başvuran adayın çok yetenekli ve gelecek vaat etmesi durumunda lisans diploması kabul edilmektedir. Bu çok istisnai bir durumdur. Türkiye'de ise YÖK'ten (2016) anlaşıldığına göre lisans ve tezsiz yüksek lisans derecesi ile doktora programına da kabul edilebilmek mümkündür. Ancak adayların lisans derecesi ile programa başvurmaları halinde ALES'ten 55 yerine 80 puan alma zorunlulukları vardır.

Üniversiteler arasında doktora derecesi vermede standart değerlendirme sağlamak amacıyla tez değerlendirme komitelerinde farklı bir üniversiteden komite üyesi ya da üyeleri bulunmaktadır. Doktora eğitimine giriş koşulu eşdeğer/tanınmış üniversiteden alınan en az yüksek lisans eğitimini tamamlamaktır. Ancak Hollanda ve Almanya'da çok yetenekli olduğu düşünülen lisans mezunu adaylar da doktora programına kabul edilebilmektedir. Doktora eğitimini tamamlama süreci tüm ülkelerde tezin intihal incelemesinden geçirilip üniversite kütüphanesine basılı halinin teslim edilmesi ile tamamlanmaktadır. Doktora eğitimini tamamlayan adaylar çoğunlukla "Dr." unvanını almakla birlikte mezun olunan doktora programına göre Birleşik Krallık'taki gibi Eğitim Doktoru için EdD,

Klinik Psikoloji Doktoru için DClinPsy, mühendislik için EngD ve işletme için DBA unvanlarını alabilmektedir.

Tüm ülkelerde çeşitli adlarla (vivavoce, rigorozum, defence)da olsa sözlü tez savunması mevcuttur. Bu savunmada adaylar doğrudan başarılı ya da başarısız olarak değerlendirilebilir. Ya da gerekli düzeltmelerin yapılması şartıyla başarılı sayılabilir. Bu savunmada başarılı olan adayın tezini basılı halini üniversiteye teslim etmesiyle doktora süreci tamamlanarak adaylar doktor unvanını almaktadır. Balcı'ya (2013) göre doktora tezi, özünde öğrencilerin araştırma ve değerlendirme aracılığıyla kuram ve uygulama arasında bağlantı kurma becerisini gösterdikleri bir araştırmadır. Örneğin Gazi Üniversitesi (2017) Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre doktora çalışmaları sonunda hazırlanacak tezin;

- a) Bilime yenilik getirme,
- b) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirme,
- c) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama niteliklerinden en az birini yerine getirmesi gerekir.

Mayers (1999) tezin alandaki mevcut bilgiye katkı sağlaması gerektiğini de belirtmiştir. Doktora tezinden yerine getirmesi beklenen nitelikler arasında alandaki mevcut bilgiye katkı sağlaması da eklenebilir. Almanya'da doktora derecesinin yanında akademisyen adaylarının ikinci bir doktora tezi diyebileceğimiz "habilitasyon"u geçmeleri gerekmektedir. Türkiye'de de bazı üniversiteler adayların doktora savunmasına girmeden önce doktora tez konuları ile ilgili bir ürün (makale, bildiri, vb.) ortaya koymalarını öngören düzenlemeler yapmıştır. Bunların Almanya'daki "habilitasyon" uygulamasına benzer bir uygulama olduğu söylenebilir.

Doktora programlarının yapısı açısından incelenen ülkeler karşılaştırıldığında Türkiye dışında diğer ülkelerde usta-çırak modeli de denilen bireysel doktora programları bulunmaktadır. Türkiye'de alanında dünyaca tanınmış bilim adamlarına usta-çırak modeli ile yani herhangi bir ders programına bağlı kalmadan doktor adayı yetiştirme ve o unvanı verme olanağı sağlanabilir. Bu programlar incelenen ülkelerde talep görmektedir. Diğer yandan doktora eğitimini ve eğitim sonunda doktor unvanını veren kurumlara bakıldığında Almanya'da üniversitelerin yanında sanayi kurumlarının da bu eğitimi verebildiği, Hollanda'da sadece araştırma üniversitelerinin bu eğitimi ve unvanı verebildiği, Birleşik Krallık'ta ve Türkiye'de ise üniversitelerin doktora eğitimi ve doktor unvanı verme yetkisine sahip olduğu söylenebilir. YÖK (2019b), Türk yükseköğretim kurumlarında doktora programı açılabilmesi için diğer ölçütlere ek olarak anabilim dalında gereken akademik özelliklerin yanında en az doktorası veya doçentliği programın alanında ikisi profesör veya biri profesör ikisi doçent olmak üzere altı öğretim üyesinin bulunmasını istemektedir. Bu öğretim üyelerinden bir tanesi yabancı uyruklu olabilir. Doktora/sanatta yeterlilik programı için söz konusu öğretim üyelerinin, en az dört yarıyıl bir lisans ya da iki yarıyıl boyunca tezli yüksek lisans programında ders vermiş olması gerekmektedir.

Doktor unvanını alma süresi incelenen ülkelerde en az ortalama dört-beş yıl olup dört senede bitirenlerin oranı çok azdır. Türkiye'de doktora eğitiminin tamamlanması diğer ülkelere göre daha geç bir yaşta gerçekleşmektedir (33-34 yaş). Doktora programına kayıtlı adayların birçoğu ise programı tamamlayamamaktadır. 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında yükseköğretim kurumlarında kayıtlı 95.100 öğrenci bulunurken doktora derecesi ile mezun olanların sayısı sadece 6.045'tir (YÖK, 2019a). Doktora eğitiminin geç tamamlanmasındaki faktörlerin arasında aile hayatı ve meseleleri, iş hayatı, programın kalitesi ve süresi, danışman-öğrenci diyalogu, ekonomik problemler, akademik kariyerin belirsizliği gibi faktörler yer almıştır (Mayers, 1999; Miller, 2013; Nerad ve Cerny, 1993'ten Akt. Mayers 1999; Picciano, Rudd, Morrison ve Nerad, 2008; Pump, 2013). Bu noktada TÜBİTAK tarafından yapılan burs desteği ve burs verilen alan sayısı artırılabilir. Hem çalışıp hem doktora eğitimine devam eden öğrencilerin ders programları daha esnek düzenlenebilir. Picciano, Rudd, Morrison ve Nerad (2008) tarafından yapılan araştırmaya göre akademik personel olarak çalışanların doktora eğitimini akademi dışında çalışanlara göre daha hızlı tamamladıklarını tespit etmişlerdir. Bunun nedeni öğrencilerin doktora eğitimini tamamladıktan sonra ne yapacakları konusunda belirli

yolların olmayışı olabilir. Doktora programına seçilerek kabul edilen her adayın programı tamamlamadan ayrılması belki gelecekte başarılı bir bilim adamının kaybı olabilir.

Doktora eğitimine devam eden öğrenciler Hollanda'da üniversitelerde ise yasal mevzuatta üst sınırı belirtilen süreler için sözleşmeli yani geçici kadroda çalışabilmektedirler. Doktora eğitimine devam edenlere aynı zamanda üniversitede öğretim görevi de verilmektedir. Buna benzer bir uygulama Türkiye'de de getirilebilir. Diğer yandan mevcut yasal düzenlemelere öğretim görevlilerinin istihdamında yüksek lisans yapıyor olmaları yeterli görülmektedir. Bu mevzuatta, bir üst derece olan doktora derecesine sahip adaylar lehine bir düzenleme yapılabilir.

Ancak Türkiye doktora derecesini alan adayların da üniversiteler yani akademik camia dışında iş alanlarının çok olduğunu söylemek zordur. Doktora yapan bireylerin sadece üniversitelerde değil, kamu sektöründe ve özel sektörde bilgi ve birikimlerinden yararlanılması sağlanabilir. Adayların doktora eğitimini tamamlamalarını teşvik etmek için belirli kariyer çerçeveleri sunulabilir. Bu araştırmadaki sınırlı bulgulardan yola çıkılarak doktora eğitimi ile ilgili daha kapsamlı ve zenginleştirilmiş çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aslan, C. ve Karagül, S. (2016). Türkçe Eğitimi programında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin bilimsel araştırma yapmaya yönelik kaygı düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 201-217.
- Atalmış, E. H. (2019). Lisansüstü eğitime giriş ölçütlerinin ağırlandırılma oranları gerçekçi mi? *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 664-681.
- Balcı, A. (2013). Doktora programı: Türk üniversiteleri doktora programları için bazı öneriler [Doctorate programme: Some implications for doctorate programmes of Turkish universities]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 3(2), 1-20. <http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2013.321a>
- Bereday, G. Z.F. (1964). *Comparative method in education*. New York: Holt, Rinehartand Winston Inc.
- Bircan, İ. (2007). *Akademik insangücü yetiştirme ve istihdamı. Türkiye'de yükseköğretimin 2023 vizyonu*. Edt. İsmail Bircan. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) (2018). *The German doctorate: A guide for doctoral candidates*, Bonn, Germany. Erişim: <https://www.research-in-germany.org/en/jobs-and-careers/info-for-phd-students/how-to-obtain-a-phd/Doctoral-Examination.html> Erişim tarihi: 10.02.2018
- Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) (2017). *FAQs – Doing a doctorate in Germany*. Bonn, Germany. Erişim: <http://www.daad.co/imperia/md/content/informationszentren/ic-bogota/otros-docs/faq-doctorate.pdf> Erişim tarihi: 10.02.2018
- Çelen, Ü. ve Demiral, H. (2010, Eylül). *Ales'in yordama geçerliliği*. 19. Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulan bildiri, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Kıbrıs.
- Çoruk, A., Çağatay, Ş. M. ve Öztürk, H. (2016). Lisansüstü eğitimde kayıt ve devam sorunları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 165-178.
- De Goede, M., Belder, R. & De Jonge, J. (2013). *Academic careers in the Netherlands*. Rathenau Instituut, Netherlands
- Demirel, Ö. (1996). *Karşılaştırmalı eğitim*. Ankara: USEM Yayınları
- European Commission (2018a). *Turkey: Third cycle (PhD) programmes*. Erişim: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/third-cycle-phd-programmes-101_en Erişim tarihi: 24.10.2018
- European Commission (EC) (2018b). *United Kingdom-Northern Ireland: Third cycle (PhD) programmes*. Erişim: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/third-cycle-phd-programmes-92_mk Erişim tarihi: 24.10.2018

- European Commission (EC) (2018c). *Germany: Third cycle (PhD) programmes*. Erişim: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/third-cycle-phd-programmes-31_en Erişim tarihi: 24.10.2018
- European Commission (2018d). *Netherlands: Third cycle (PhD) programmes*. Erişim: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/third-cycle-phd-programmes-53_en Erişim tarihi: 24.10.2018
- Gazi Üniversitesi (2017). Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği. Erişim <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170127-6.htm>
- Getao F. N. (1996). *International Education Systems*. Nairobi: Lectern.
- Güner, G. (2006, Mayıs). *Yüksek lisans ve doktora eğitimi*. IV. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri, Adana.
- Gür, R. ve Gülleroğlu, H. (2015). TÜBİTAK bursiyer belirleme puanlarının bursiyerlerin yüksek lisans genel akademik başarılarını yordama gücü. *İlköğretim Online*, 14(4), 1428-1438. doi: 10.17051/io.2015.18094.
- Hollanda Üniversiteler Birliği (VSNU) (2014). *The Netherlands Code of Conduct for Academic Practice*. Association of Universities in the Netherlands, Hague, Netherlands
- İpek Akbulut, H., Şahin, Ç. ve Çepni, S. (2013). Doktora tez sürecinde karşılaşılan problemlerin belirlenmesi: Eğitim fakültesi örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 50-69.
- Kalite Güvencesi Ajansı (2013). *The UK Quality Code for Higher Education, Part B, Chapter B11 Research Degrees*. Erişim: <http://www.qaa.ac.uk/assuring-standards-and-quality/the-quality-code/quality-code-part-b> Erişim tarihi: 28.10.2018
- Karadağ, N. ve Özdemir, S. (2017). Türkiye'de doktora eğitimi sürecine ilişkin öğretim üyelerinin ve doktora öğrencilerinin görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 267-281. doi: 10.5961/jhes.2017.206.
- Karaman, S. ve Bakırcı, F. (2010). Türkiye'de lisansüstü eğitim: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 94-114.
- Kılıç, S. (2015). Yüksek lisans başarısı ile yüksek lisansa giriş kriterleri arasındaki ilişki: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(3), 285-291. doi: 10.5961/jhes.2015.130.
- Korkut, H. (2001). *Sorgulanan yükseköğretim*. Ankara: Nobel.
- Köksoy, M. (1998). *Yükseköğretimde kalite ve Türk yükseköğretimi için öneriler*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi
- League of European Research Universities (LERU) (2016). *Maintaining a quality culture in doctoral education at research-intensive universities*. Erişim: <https://www.leru.org/publications/maintaining-a-quality-culture-in-doctoral-education-at-research-intensive-universities> Erişim tarihi: 28.10.2018
- League of European Research Universities (LERU) (2010). *Doctoral degrees beyond 2010: Training talented researchers for society*. Erişim: http://www.leru.org/files/publications/LERU_Doctoral_degrees_beyond_2010.pdf Erişim tarihi: 28.10.2018
- Limon, İ. ve Durnalı, M. (2018). Doktora öğrencilerinin doktora eğitimi ve öğretim üyelerine yönelik metaforik algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 26-40.
- Mayers, L.(1999). *Barriers to completion of the doctoral degree in educational administration*. (Doctoral Dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University). Erişim: <https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/26922/LHMyers.PDF;sequence=1> Erişim tarihi: 20.01.2019
- Miller, A. (2013). *Timely Doctoral Completion Rates in Five Fields: A Two-Part Study" Graduate Theses and Dissertations*. Erişim: <http://scholarcommons.usf.edu/etd/4827> Erişim tarihi: 20.01.2019
- Noah, H. J. & Eckstein, M. A. (1969). *Toward a Science of Comparative Education*. London: Macmillan.
- Nuffic (2017). *Obtaining a PhD*. Nuffic, Netherlands. Erişim: <https://www.nuffic.nl/en/publications/obtaining-phd/> Erişim tarihi: 17.10.2018

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2018). *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*, Paris: OECD. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2016). *Science, Technology and Innovation Outlook 2016*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2007). Key findings of the oecd-knowinno project on the careers of doctorate holders. Paris: OECD
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2002). *International Mobility of the Highly Skilled*, Paris: OECD.
- Özer, M. (2011). Türkiye’de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 23-26.
- Özmen, Z. M. ve Aydın Güç, F. (2013). Doktora eğitimi ile ilgili yaşanan zorluklar ve baş etme stratejileri: Durum çalışması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 214-219.
- Picciano, J., Rudd, E., Morrison, E., & Nerad, M. (2008). Does Time-to-Degree Matter? CIRGE Spotlight on Doctoral Education #3. CIRGE: University of Washington, Seattle, WA. Erişim: www.cirge.washington.edu. Erişim tarihi: 10.04.2019
- Powell, S. & Green, H. (2007). *The doctorate worldwide*. Maidenhead: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.
- Rosovsky, H. (1992). *Üniversite: Bir Dekan Anlatıyor*. Ankara: TÜBİTAK
- Sezgin, F., Kılınç, A. Ç., ve Kavgacı, H. (2012). Yüksek lisans öğrencilerinin iyi bir tez danışmanından beklentilerine ilişkin nitel bir çalışma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3).
- Şaşmaz Ören, F., Yılmaz, T. ve Güçlü, M. (2012). Öğretmen adaylarının lisansüstü eğitime yönelik görüşlerinin analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 189-201.
- Şen, Z. (2013). Türkiye’de yüksek lisans ve doktora eğitimi kalitesinin iyileştirilmesi için öneriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(1), 10-15. doi: 10.5961/jhes.2013.054.
- Tural, N. (2007). Akademik insan gücü yetiştirme ve istihdamı. İsmail Bircan Edt. *Türkiye’de yükseköğretimin 2023 vizyonu* içinde (s. 126-131). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları
- Ültanır, G. (2000). *Karşılaştırmalı eğitim bilimi*. Ankara: Eylül.
- World Bank (2017). *Population total*. Erişim: <https://data.worldbank.org/indicator/sp.pop.totl?end=2016&start=1960> Erişim tarihi: 08.04.2019
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H (2014). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, G. (2018). *Yükseköğretimde uluslararasılaşma bağlamında karşılaştırmalı akademik kariyer süreci*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yükseköğretim Kurulu YÖK (2019a). *Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi*. Erişim: <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim tarihi: 12.04.2019
- Yükseköğretim Kurulu YÖK (2019b). *Doktora programı açma ölçütleri*. Erişim: <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/doktora-programi-acma-olcutleri> Erişim tarihi: 12.04.2019
- Yükseköğretim Kurulu YÖK (2016). *Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*. Ankara. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.21510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=lisans%C3%BCst%C3%BC> Erişim tarihi: 15.10.2018
- Yükseköğretim Kanunu YÖK (1981). T. C. Resmi Gazete. Yayımlı Tarihi: 06.11.1981 Sayısı: 17506. Numarası: 2547.